

Этический кодекс психологов Кыргызстана

Документ разработан психологическим
сообществом Кыргызстана

Опубликован при поддержке AFP HESP OSI
и Американского Университета
в Центральной Азии

2013

Этический кодекс психологов Кыргызстана

Документ разработан психологическим
сообществом Кыргызстана

Издание первое

Опубликован при поддержке AFP HESP OSI
и Американского Университета
в Центральной Азии

2013

Содержание

Введение.....	3
Области применения	4
Основные понятия	4
Общие этические принципы деятельности психолога.....	6
Принцип 1: Уважение к правам человека.....	6
Принцип 2: Конфиденциальность.....	9
Принцип 3: Профессионализм и компетентность.....	11
Принцип 4: Ответственность.....	14
Принцип 5: Честность.....	18
Принцип 6: Академическая и исследовательская этика	20
Ссылки на правовые документы	22
<i>Приложение 1</i>	
<i>История создания Этического кодекса психологов</i>	
<i>Кыргызстана.....</i>	<i>23</i>
<i>Приложение 2.</i>	
<i>Психологическое сообщество Кыргызстана</i>	<i>24</i>

Введение

Этический кодекс психологов Кыргызстана (далее Кодекс) устанавливает основные права и обязанности, вытекающие из особенностей профессиональной деятельности психолога. Кодекс должен служить специалистам практическим руководством при разрешении проблемных и конфликтных ситуаций. Данный документ призван оградить общество от бесконтрольного и неквалифицированного использования психологических знаний, защитить психологов и психологию от дискредитации. Кодекс составлен в соответствии с действующим законодательством Кыргызской Республики (далее КР), а также в соответствии с Конвенцией Сотрудничества Независимых Государств о правах и основных свободах человека.

Этические принципы кодекса призваны обеспечить:

- а) решение профессиональных задач в соответствии с этическими нормами;
- б) защиту законных прав людей, с которыми психологи вступают в профессиональное взаимодействие, а именно обучающихся, воспитанников, студентов, клиентов, педагогов, супервизоров, участников исследований и других;
- в) сохранение доверия между психологом и клиентом;
- г) повышение авторитета психологов-консультантов, тренеров, исследователей и других представителей психологического сообщества у населения КР.

Области применения

Этический Кодекс распространяется на все виды профессиональной деятельности психолога. К ним относятся клиническая и консультативная психологическая практика, диагностика, обучение, тренинги супервизия, создание тестовых и измерительных методик, обучающее консультирование, организационное консультирование, проведение социальных вмешательств и другая профессиональная деятельность.

Этические нормы устанавливают обязательные правила профессиональной деятельности психолога и не исчерпывают всех ситуаций, с которыми может встретиться специалист в контексте профессиональной деятельности.

Непременное условие соблюдения Кодекса может быть включено в трудовой договор с психологом. Соответствие деятельности специалиста положениям Кодекса является необходимым условием успешной аттестации. В процессе аттестации установленные факты грубого нарушения Кодекса могут быть квалифицированы как несоответствие занимаемой должности с последствиями, предусмотренными трудовым законодательством КР.

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ

1. «Психологом» может быть названо лицо, имеющее университетское образование по специальности «психология», а также лица, которым в установленном порядке присвоены ученые степени кандидата наук по специальностям психологической науки.
2. Под «психологическим консультированием» понимается оказание профессиональной психологической помощи

и поддержки человеку (семье) при помощи организации научнообоснованного взаимодействия консультанта и клиента, при котором происходит трансформация проблемы клиента в ресурсное состояние, потенцирующее личностное развитие.

3. Психологическая поддержка – система социально-психологических мероприятий, способствующих социальному самоопределению личности, повышению конкурентоспособности на рынке труда и адаптированности к условиям реализации собственной профессиональной карьеры. Психологическая поддержка осуществляется путем оптимизации психологического состояния человека при помощи снижения актуальности психологических проблем (до полного разрешения), препятствующих трудовой, профессиональной, социальной самореализации на каждом из этапов жизни отдельного человека, малых групп, коллективов, формальных и неформальных объединений людей.

Основные методы психологической поддержки включают:

- а) психологическое просвещение,
- б) психологическую диагностику,
- в) психологические тренинги,
- г) психологическую коррекцию.

Общие этические принципы деятельности психолога

Принцип 1: Уважение к правам человека

1.1. Уважение и принятие личности клиента

В своей профессиональной деятельности психолог с уважением относится к правам других людей на собственное мировоззрение, мнения, моральные нормы и т.п. Психолог не имеет права осуществлять действия, которые могут оскорбить или унижить честь и достоинство клиентов (см. Национальная программа Кыргызской Республики “Права человека” на период 2002-2010 годы).

1.2. Забота о благополучии клиента

Во время консультирования, проведения исследований, тренингов и др. психолог заботится о благополучии клиентов и делает все возможное, чтобы предотвратить неблагоприятные для клиента последствия своей профессиональной деятельности.

1.3. Запрет на манипуляцию, принуждение и давление со стороны психолога

1.3.1. Психолог не принимает подарков и услуг от клиентов взамен оказанной им помощи, поскольку такая практика является серьезным источником конфликтов, провоцирует эксплуатацию клиента и девальвирует профессиональные отношения.

1.3.2. Психолог не имеет право оказывать на клиентов/ респондентов давление любого вида и/или пользоваться служебным положением для оказания подобного давления. Любой человек имеет право отказаться от участия в исследовании. Если психологическое обследование не назначено судом, клиент имеет право отказаться от его проведения.

1.3.3. Психолог не имеет права принуждать к участию в исследовании, скрывая или искажая информацию о его целях и методах. Психолог обязан предоставить правдивую информацию в том объеме, в котором информация не повлияет на результаты исследования, и заручиться информированным согласием участников.

1.4. Запрет на дискриминацию

В своей профессиональной деятельности психолог следует принципам Декларации Прав Человека и избегает дискриминации на основе возраста, пола, национальности, вероисповедания, сексуальной ориентации или иного признака, оговоренного в Декларации Прав Человека и в Конституции КР.

1.5. Конфиденциальность (см. Принцип 2)

Конфиденциальность подразумевает защиту частной жизни клиента и любой информации, сообщаемой им психологу. Обязанность каждого психолога - использовать информацию о клиенте только в интересах самого клиента. Любая сообщаемая клиентом информация не может стать известной третьему лицу, за исключением случаев, прописанных в законодательстве КР.

1.6. Запрет на злоупотребление служебным положением

Права и обязанности психолога при работе с клиентами основываются на принципе профессиональной автономии и не зависят от решений профессионалов более высокого ранга и администрации. Психолог осознанно берет на себя ответственность за все свои профессиональные действия и решения. При принятии профессиональных решений психолог руководствуется исключительно профессиональными знаниями и этическими принципами и не использует собственное служебное положение для осуществления манипуляции или давления на клиентов/студентов/респондентов.

1.7. Запрет на вступление в близкие отношения с клиентом

Психологи должны избегать внепрофессиональных контактов с клиентами. Если же в силу обстоятельств внепрофессиональные отношения все же возникают, психолог обязан прекратить работу с данным клиентом и перенаправить его/ее к другому специалисту.

1.8. Объективность

Психологи осуществляют диагностику состояния клиента и последующее вмешательство только в рамках, определенных профессиональными отношениями. Психологические отчеты и рекомендации должны быть объективны и строятся исключительно на информации, полученной посредством валидного, стандартизированного, квалифицированного психологического инструментария и профессионального непредвзятого наблюдения

1.9. Обязательное обсуждение результатов обследования/исследования результаты обследования и проведенного исследования должны быть объяснены клиентам на доступном им языке, независимо от того, кем и как проводилось обследование/исследование — психологом, ассистентом или в автоматическом режиме. При обсуждении результатов должны учитываться такие характеристики, как возраст, образование, язык общения респондентов/клиентов и т.п.

Данные о целях и результатах обследования/исследования должны сообщаться в той форме и объеме, в которых они не повлияют на результаты текущего обследования/исследования, но в то же время будут понятными и достаточными для информирования клиента/респондента.

Принцип 2: Конфиденциальность

2.1. Соблюдение тайны психологического консультирования

2.1.1. Психологической тайной считается информация любого рода, связанная с частной жизнью клиента, касающаяся религиозных, политических и других убеждений; расовой, национальной и другой принадлежности; сексуальных и других предпочтений клиента, а также родом занятий, историей психологического расстройства (при его наличии) или специфических проблем, для решения которых клиент обратился к психологу.

2.1.2. Психолог должен обсудить с клиентом / респондентом необходимость соблюдения принципа конфиденциальности и информировать клиента о том, что любая информация, полученная психологом от клиента/респондента, не будет разглашена без его/ее согласия. Обсуждение конфиденциальности как обязательного условия работы должно проходить на самых ранних этапах взаимодействия с клиентом/респондентом.

2.2. Хранение информации о клиенте

2.2.1. Информация о клиенте/респонденте не должна быть доступна никому кроме психолога, работающего непосредственно с данной информацией. Ответственность за недоступность данных о клиентах/респондентах целиком лежит на психологе.

2.2.2. Психологу следует минимизировать любую информацию, содержащуюся в отчетах или записях сессий в любой форме. Любая информация, позволяющая идентифицировать клиента/респондента (имя, местоработы и т.п.), должна быть закодирована. Психологу следует кодировать любую информацию,

поступающую от клиента/респондента для повышения степени защиты этой информации и конфиденциальности процесса работы с клиентом.

2.2.3. Психолог может использовать конфиденциальную информацию о клиенте/респонденте только в случаях, предусмотренных законодательством КР.

2.3. Публикация данных, содержащих информацию о клиенте/респонденте

2.3.1. При использовании конфиденциальной информации о клиенте/респонденте в научных публикациях, лекциях и научных выступлениях, в ходе которых возможна идентификация клиента/респондента, психолог обязан получить письменное разрешение от клиента/респондента на использование данной информации. При использовании информации о клиенте/респонденте, психологу необходимо предоставить ссылку на полученное от клиента согласие.

2.3.2. Психолог имеет право обсуждать конфиденциальную информацию о клиенте/респонденте с коллегами во время профессионального общения или с целью получения консультации коллег, при этом не предоставляя информацию о личности и частной жизни во избежание идентификации клиента, а предоставляя информацию только в том объеме, который необходим для получения профессионального совета.

Принцип 3: Профессионализм и компетентность

3.1. Необходимый уровень образования

Психологом может именоваться специалист, имеющий профессиональное теоретическое университетское образование по специальности «психология», предусмотренное стандартами образования КР, а также лицо, которому в установленном порядке присвоена ученая степень кандидата наук по отраслям и специальностям психологической науки.

3.2. Оценка собственных профессиональных возможностей

Психологу необходимо осознавать уровень собственных профессиональных возможностей, соотносить уровень своих знаний и умений с профессиональными требованиями в каждой конкретной ситуации и ответственно подходить к выбору методов работы.

Психологу необходимо осознавать ответственность при работе со случаями, которые не входят в круг его/ее компетентности, и отказываться от вмешательства в подобных ситуациях. Если запрос клиента находится вне компетенции психолога, то он обязан перенаправить клиента к специалисту, компетентному в этой области (см. пункт 5.03).

3.3. Профессиональная организация и взаимодействие специалистов¹.

1. Предполагается, что психологами должна быть создана профессиональная ассоциация как регламентирующий и регулирующий орган. Данный орган будет создан на основе принципов, изложенных в кодексе. Данная ассоциация будет иметь право сертифицировать деятельность психологов в КР. Планируется, что сертификат, выдаваемый данной ассоциацией, будет являться документом, необходимым для осуществления профессиональной деятельности психолога. Условием для получения сертификата должно быть прохождение экзамена на профессиональную пригодность, который будет проводиться в рамках деятельности ассоциации.

Профессиональная организация психологов:

- способствует обмену опытом между специалистами
- регламентирует деятельность психологов
- формирует корпоративный дух сообщества
- осуществляет связь с общественностью
- проводит информационно-просветительскую работу
- осуществляет профилактику профессионального выгорания
- способствует повышению квалификации членов профессионального сообщества

Профессиональное общение между специалистами-психологами следует считать одним из основных средств повышения профессиональных навыков и улучшения качества предоставляемых услуг. Ведущей задачей профессиональной организации должно стать регулирование стандартов психологического образования в КР и сертификация специалистов-психологов. В задачи профессиональной организации профессиональной организации входит поддержание связи с общественностью, ведение информационно-просветительской работы, а также пропаганда и обеспечение открытости и прозрачности в работе психологов.

3.4. Знание этического кодекса

Данный Кодекс является документом, с которым должен быть ознакомлен каждый психолог. Знание Кодекса является необходимым условием для теоретической подготовки и осуществления профессиональной деятельности психолога. Помимо Кодекса, психолог должен быть ознакомлен с другими

положениями, затрагивающими этические вопросы, и представлять применимость этих норм к своей работе.

Незнание, непонимание или заблуждение относительно этических норм не может быть оправданием неэтичного поведения.

Принцип 4: Ответственность

4.1. Ответственность за решения, результаты работы и возможные последствия

4.1.1. В своей профессиональной деятельности психолог руководствуется своими знаниями и опытом, на основе которых он/а самостоятельно принимает решения и лично несет за них ответственность. При принятии решения об оказании психологической помощи психолог несет ответственность за последствия выбранного и использованного им вмешательства.

4.1.2. При возникновении сомнительных и спорных ситуаций во время консультирования, психолог обязан обратиться за помощью к эксперту соответствующей области и принять к сведению полученные рекомендации. В том случае, если специализация психолога не позволяет считать его уровень профессиональной компетентности достаточным для проведения консультирования в данном конкретном случае, психолог обязан перенаправить клиента к более компетентному специалисту.

4.1.3. Психолог обязан отказаться от проведения вмешательства, если он/а уверен/а, что помощь будет использована во вред или против законных интересов индивидов. В любой сфере своей деятельности психолог, прежде всего, заботится о благополучии клиента и не использует результаты работы ему во вред.

4.2. Информированность клиента/респондента

О целях вмешательства, формах взаимодействия, о размере оплаты. Клиент обязан быть проинформирован об использовании полученной от клиента информации и степени её конфиденциальности, о возможной неэффективности вмешательства и наиболее вероятных последствиях

проведенной работы. Во избежание конфликтных ситуаций, психологу рекомендуется ответить на все вопросы клиентов о предстоящем консультировании на самых ранних стадиях работы.

4.3. Ответственность клиента/респондента

До начала консультативной работы психолог обязан информировать клиента/респондента об ответственности за достоверность и корректность любой информации, предоставляемой психологу во время психологического консультирования. Психолог не несет ответственности за результаты консультирования при условии предоставления клиентом/респондентом недостоверной информации, особенно в тех случаях, когда предоставленная клиентом информация является ключевой для проведения консультирования.

4.4. Добровольное согласие

4.4.1. Перед проведением обследования, консультаций или исследования психологу необходимо получить осознанное согласие от клиента/респондента. Информированное согласие означает, что клиент/респондент, являясь дееспособным, получил исчерпывающую информацию относительно всех процедур, используемых в ходе обследования/консультирования/исследования и дал/а свое согласие на их проведение без давления или уговоров со стороны психолога/исследователя.

4.4.2. Соглашение между психологом и клиентом, подтверждающее добровольное согласие клиента/респондента, должно быть оформлено в соответствии с требованиями, установленными в профессиональном сообществе, при этом вся информация должна быть изложена на понятном для клиента языке. Психолог должен вести учет того, когда, как и от кого было получено согласие.

4.4.3. В тех случаях, когда клиент/респондент не может дать информированное согласие, психологи обязаны получить разрешение от тех, кто в соответствии с законом несет ответственность за клиента (см. пункты 4.2 и 4.4). Дополнительно психологи-консультанты информируют недееспособных клиентов о проводимых вмешательствах, сообразуясь с их психическим состоянием, личностными и иными особенностями, пристрастиями и интересами.

4.5. Ответственность перед организациями, контролирующими деятельность психолога

Психолог знает о своей профессиональной и научной ответственности перед обществом, перед организациями, в которых он/а работает и перед профессиональным сообществом. Психолог поддерживает профессиональные стандарты поведения и участвует в рассмотрении случаев поведения, не соответствующих этическим стандартам. Психологу небезразлично соответствие научного и профессионального поведения коллег принятым в сообществе этическим нормам.

4.6. Ответственность за распространение тестов и других профессиональных материалов

Психолог отвечает за определение круга специалистов, которым могут быть представлены материалы по использованию методик. Доступ к психологическим методикам должен ограничиваться людьми, чьи профессиональные интересы гарантируют профессиональное использование методик и чья квалификация позволяет профессионально интерпретировать полученные результаты.

4.7. Проведение исследований

4.7.1. Решение психолога осуществить исследовательский проект предполагает его ответственность за прогнозируемые научные

и социальные последствия, включая воздействие на лиц, группы и организации, непосредственно или косвенно участвующие в исследовании, а также не прямой эффект, как, например, влияние научной психологии на общественное мнение и на развитие представлений о социальных ценностях.

4.7.2. Психолог планирует и проводит исследования в соответствии с действующим законодательством и профессиональными требованиями к проведению психологической деятельности.

4.8. Регламентация взаимоотношений с другими специалистами

Работа психолога базируется на непременном уважении к другим профессионалам, особенно в смежных с психологией областях.

Когда интересы психологического обследования или вмешательства требуют тесного сотрудничества с профессионалами из других сфер, психологи должны обеспечивать и поддерживать соответствующее взаимодействие.

Принцип 5: Честность

5.1. Использование власти и давления

Психолог не должен использовать власть или превосходство над клиентом, предоставляемые самой профессией, для извлечения прибыли или получения преимуществ как для себя, так и для третьих лиц (см. пункт 1.6.).

5.2. Манипуляция

Психолог не должен применять манипуляцию по отношению к клиенту/респонденту (см. Принцип 1).

5.3. Отказ от вмешательства

Психологи должны отказаться от вмешательств, если:

- а) их помощь будет использоваться во вред интересам клиента (см. пункты 1.2 и 4.1);
- б) их услуги требуются для рекламной или коммерческой кампании;

В случае, когда услуги психолога требуются для рекламной или коммерческой кампании, он должен сотрудничать только с целью обеспечения правдивости информации и охраны интересов индивидов.

Клиническим психологам запрещается организовывать рекламу себе или какому-либо определенному методу лечения. Им также запрещается публиковать обещания возврата денег в случае неуспеха лечения.

- в) уровень компетентности не позволяет быть уверенным в результативности вмешательства;

Психолог занимается профессиональной деятельностью только в границах своей компетентности, которая определяется образованием, формами повышения квалификации и соответствующим профессиональным опытом. Психолог может взяться за выполнение только такой работы, которая дает возможность соблюдения вышеперечисленных критериев.

В чрезвычайных ситуациях, когда необходимо оказать срочную психологическую помощь клиенту, для которого недоступна другая служба помощи, психолог может оказать данную помощь. Психолог обязан осознавать свою ответственность в данной ситуации и в своих действиях руководствоваться исключительно интересами клиента.

г) достигнута поставленная цель при консультировании;

Психолог должен стремиться к завершению вмешательства и не продлевать его методами сокрытия информации или обмана, как в случае достижения поставленной цели, так и в случае невозможности ее достижения после применения доступных методов и средств на протяжении достаточного времени.

д) формируется психологическая зависимость.

В случае, когда психолог уверен, что дальнейшая работа с клиентом не приносит результата, а лишь усиливает психологическую зависимость от консультаций и наносит вред, вмешательство необходимо прекратить и/или передать альтернативному источнику помощи, при этом облегчая передачу и непрерывность лечения через сотрудничество с другими профессионалами.

Принцип 6: Академическая и исследовательская этика²

6.1. Информированное согласие (описание см. в п. 4.4)

Информированное согласие может быть получено в устной форме либо в виде подписанной респондентом форме информированного согласия в зависимости от желания психолога, участника или организации, которая проводит исследование. В процессе получения добровольного согласия необходимо предоставить респондентам следующую информацию:

- а) цели, процедуры проведения и время, необходимое для участия в исследовании;
- б) возможные риски, связанные с участием;
- в) возможность отказаться от участия в исследовании в любой момент;
- г) ответственность за предоставление правдивой информации;
- д) анонимность участия и конфиденциальность информации, предоставляемой респондентом;
- е) контактная информация лица, к которому можно обратиться с вопросами относительно процедуры проведения исследования, а также предварительных результатов.

6.2. Обман в исследовании. Во время исследования необходимо избегать предоставления ложной информации, кроме случаев, когда правдивая информация может повлиять на ответы и исказить результаты. В случае, если респондент все-таки получил

² Адаптировано из этического кодекса Американской психологической ассоциации и Канадской психологической ассоциации.

ложную информацию, необходимо проинформировать о настоящих целях исследования либо сразу после окончания участия, либо после процедуры сбора данных.

6.3. Итоги исследования. После проведения исследования участники должны иметь возможность узнать о реальных целях, процедурах исследования, а также о результатах и выводах исследования, в котором они участвовали.

6.4. Фальсификация результатов. Психолог должен быть объективным и ответственным за использование достоверной информации, не фальсифицировать ответы респондентов и результаты исследований.

6.5. Плагиат. Отсутствие ссылок на используемые работы других исследователей считается плагиатом, то есть присвоением чужих идей и чужой работы. При использовании литературы, тестовых материалов, иллюстраций, разработанных другими авторами, необходимо предоставить информацию об источнике.

Для решения спорных этических вопросов создается этическая комиссия, состав которой определяется профессиональной организацией психологов КР. В процессе профессиональной деятельности специалист учитывает особенности культуры, специфику самой ситуации и последствия своего вмешательства. В процессе принятия решения, касающегося профессионального поведения, психолог должен учитывать данный Этический Кодекс как свод правил, основанный и дополняющий существующее законодательство КР.

Психологи могут отвергнуть любой вид ограничений или препятствий своей профессиональной независимости и законному осуществлению своих профессиональных функций в соответствии с правами и обязанностями, устанавливаемыми настоящим кодексом.

Ссылки на правовые документы

Конституция Кыргызской Республики
http://www.gov.kg/?page_id=263

Национальная программа Кыргызской Республики “Права человека” на период 2002-2010 годы
http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000827179

Всеобщая декларация прав человека ООН
<http://www.un.org/ru/documents/udhr/>

Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека
http://www.mvd.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=94:2009-08-10-08-54-32&catid=20:2009-08-07-12-47-43&Itemid=44&lang=kg

Этические принципы психологов и кодекс поведения Американской психологической ассоциации (Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct, American Psychological Association)
<http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>

Всемирная декларация этических принципов для психологов Международного союза психологии (Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists, International Union of Psychological Science)
<http://www.am.org/iupsys/resources/ethics/univdecl2008.pdf>

Кодекс этики и поведения Британского психологического общества (Code of Ethics and Conduct, British Psychological Society)
http://www.bps.org.uk/system/files/documents/code_of_ethics_and_conduct.pdf

Канадский кодекс этики для психологов Канадской психологической ассоциации (Canadian Code of Ethics for Psychologists, Canadian Psychological Association)
<http://www.cpa.ca/cpsite/userfiles/Documents/Canadian%20Code%20of%20Ethics%20for%20Psycho.pdf>

Этический кодекс Турецкой психологической ассоциации (Turkish Psychological Association's Ethics Code)
<http://www.am.org/iupsys/resources/ethics/turkey-code-eng.pdf>

Этический кодекс психолога Российского психологического общества
<http://psyrus.ru/ipro/documentation/ethics.php>

Приложение 1. История создания Этического кодекса психологов Кыргызстана

Идея разработки кодекса была выдвинута в 2005 году профессорско-преподавательским составом факультета психологии АУЦА. Кодекс был разработан совместными усилиями преподавателей факультетов психологии университетов Кыргызстана, практикующих психологов, аспирантов и студентов. Проектом руководила Шэрон Хорн, доктор наук, профессор психологии консультирования и школы психологии Университета Массачусетс в Бостоне.

Документ был составлен на основе существующих этических кодов различных международных профессиональных организаций, в том числе Американской психологической ассоциации, Канадской психологической ассоциации, Британского психологического общества, Турецкой психологической ассоциации, Российского психологического сообщества, и других, а также Национальной программы на 2002-2010 гг. и Всеобщей декларации ООН по правам человека.

С 2005 по 2013 годы к разработке этического кодекса привлекались члены психологического сообщества – преподаватели университетов, исследователи, представители учреждений, оказывающих психологическую помощь, другие специалисты в области психического здоровья.

После проведения серии круглых столов, сообщество разработало первый черновой вариант кодекса, который был опубликован в 2011 году в академическом обзоре АУЦА и на вебсайте www.epicenter.kg с целью получения дополнительной обратной связи от как можно большей группы членов психологического профессионального сообщества. Процесс разработки кодекса также включал в себя консультации с экспертами и фокус-группы с практикующими психологами.

Приложение 2. Психологическое сообщество Кыргызстана

Психологическое сообщество Кыргызстана состоит из представителей факультетов психологии частных и государственных учебных заведений, практикующих психологов, исследователей в области психологии, а также неправительственных организаций, которые предоставляют психологические услуги.

Ниже прилагается список организаций, которые участвовали на разных этапах разработки, обсуждения и утверждения Этического кодекса и представляют психологическое сообщество Кыргызстана:

- Американский университет в Центральной Азии
- Кыргызско-Российский Славянский университет
- Кыргызский национальный университет им Ж. Баласагына
- Кыргызский государственный университет им. Арабаева
- Бишкекская финансово-экономическая академия
- Иссык-Кульский государственный Университет им. К. Тыныстанова
- Студия «Акме»
- Центр помощи семье и детям «Келечек+»
- Реабилитационный центр для жертв пыток при ОФ «Голос Свободы»
- Тренингово-консалтинговая компания Центр Психотехнологий
- Общественный благотворительный фонд «Help the Children-SKD»
- Общественное объединение «Альянс по репродуктивному здоровью»
- Общественное объединение «СанРей»
- Общественное объединение «Молодежная правозащитная группа»
- Молодежная волонтерская организация «Лидерство»
- Конгресс женщин Кыргызстана

Кыргызстандын психологдорунун этикалык кодекси

Документ Кыргызстандын психологдор
коомчулугу тарабынан иштелип чыккан

Издание первое

AFP HESP OSF жана Борбордук Азиядагы
Америка Университетинин колдоосу
менен басылып чыкты

2013

Мазмуну

Киришүү	27
Колдонуу чөйрөлөрү	28
Негизги түшүнүктөр	28
Психологдун ишмердүүлүгүнүн жалпы этикалык принциптери	30
1- принцип: Адам укуктарын сыйлоо.....	30
2- принцип: Купуялуулук.....	33
3- принцип: Кесипкөйлүк жана ишбилгилик.....	35
4- принцип: Жоопкерчилик.....	37
5- принцип: Чынчылдык.....	41
6- принцип: Академиялык жана изилдөөчүлүк этика	43
Корутунду.....	45
Укуктук документтерге шилтемелер	46
<i>1-тиркеме. Кыргызстандын психологдорунун этикалык кодексин түзүү тарыхы</i>	<i>47</i>
<i>2-тиркеме. Кыргызстандын психологдор коомчулугу</i>	<i>48</i>

Киришүү

Кыргызстандын психологдорунун Этикалык кодекси (мындан ары Кодекс) психологдун кесиптик ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүнөн улам келип чыккан негизги укуктарды жана милдеттерди белгилейт. Кодекс адистер үчүн көйгөйлүү жана жаңжалдуу кырдаалдарды чечүүдө практикалык колдонмо катары кызмат кылышы керек. Бул документ коомчулукту психологиялык илимди көзөмөлсүз жана адис эместердин пайдалануусунан коргоого, психологдорду жана психологияны дискредитациядан коргоого арналган. Кодекс Кыргыз Республикасынын (мындан ары КР) колдонуудагы мыйзамдарына ылайык, ошондой эле Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин Адам укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндөгү конвенциясына ылайык түзүлгөн.

Кодекстин этикалык принциптери төмөндөгүлөрдү камсыздайт:

- а) этикалык ченемдерге ылайык кесиптик маселелерди чечүү;
- б) психологдор кесиптик эриш-аркакты түзгөн адамдардын, анын ичинде окуучулардын, тарбиялануучулардын, студенттердин, кардарлардын, педагогдордун, супервизорлордун, изилдөөлөрдүн катышуучуларынын жана башкалардын мыйзамдуу укуктарын коргоо;
- в) психолог менен кардардын ортосундагы ишенимди сактоо;
- г) психолог-консультанттардын, тренерлердин, изилдөөчүлөрдүн жана психологдор коомчулугунун башка өкүлдөрүнүн КР калкынын арасындагы беделин көтөрүү.

Колдонуу чөйрөлөрү

Этикалык кодекс психологдун кесиптик ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүнө карата жайылтылат. Аларга клиникалык жана кеңеш берүүчү психологиялык тажрыйба, диагностика, окутуу, тренинг жана супервизия, тесттик жана ченемдик ыкмаларды түзүү, үйрөтүүчү кеңештер, уюштуруучулук кеңештер, социалдык кийгилишүүлөрдү өткөрүү жана башка кесиптик ишмердүүлүктөр кирет.

Этикалык ченемдер психологдун кесиптик психологиялык ишмердүүлүгүнүн милдеттүү эрежелерин белгилейт жана кесиптик ишмердүүлүгүнүн чегинде адис кезигиши мүмкүн болгон бардык кырдаалдарды камтыбайт.

Кодексти сактоонун милдеттүү шарты психолог менен түзүлгөн эмгек келишимине киргизилиши ыктымал. Адистин ишмердүүлүгүнүн Кодекстин жоболоруна ылайык келиши, ийгиликтүү аттестациянын зарыл шарты катары эсептелет. Аттестациялоо процессинде Кодексти одоно бузуу фактылары аныкталган учурда, КР эмгек мыйзамдарында каралган адистин ишке кесепетин тийгизген жана ээлеген кызматына ылайык келбеген катары квалификацияланышы мүмкүн.

Негизги түшүнүктөр

1. «Психолог» катары «психология» адистиги боюнча университеттик билими бар, ошондой эле белгиленген тартипте психология илиминин адистиктери боюнча илимдин кандидаты окумуштуулук даражасы ыйгарылган адамдар аталышы мүмкүн.
2. «Психологиялык кеңеш берүү» деп консультанттын жана кардардын илимий-негизделген иш аракеттерди уюштуруу

аркылуу адамга (үй-бүлөгө) кесиптик психологиялык жардам жана колдоо көрсөтүү түшүндүрүлөт, мында кардардын көйгөйүн инсандык өнүгүүсүнө мүмкүнчүлүк берүүчү ресурстар абалга өзгөртүү аракеттери жүрөт.

3. Психологиялык колдоо – инсандын өзүн өзү социалдык аныктоосун, эмгек рыногунда атаандашуучулук жөндөмүн жана жеке кесиптик карьерасын жүзөгө ашыруу шарттарына ыңгайлашуусун жогорулатууну шарттаган социалдык-психологиялык иш-чаралардын тутуму. Психологиялык колдоо бир адамдын, чакан топтордун, жамааттардын, адамдардын формалдуу жана бейформал бирикмелеринин ар бир жашоо баскычтарында эмгектик, кесиптик, социалдык мүмкүнчүлүктөрүн жүзөгө ашырууга тоскоолдук кылуучу психологиялык көйгөйлөрдүн актуалдуулугун төмөндөтүүнүн (толук чечкенге чейин) жардамы менен адамдын психологиялык абалын оптималдаштыруу аркылуу жүзөгө ашырылат.

Психологиялык колдоонун негизги ыкмалары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- а) психологиялык агартуу,
- б) психологиялык диагностика,
- в) психологиялык тренингдер,
- г) психологиялык коррекция.

Психологдун ишмердүүлүгүнүн жалпы этикалык принциптери

1-принцип: Адам укуктарын сыйлоо

1.1. Кардардын инсандыгын сыйлоо жана кабыл алуу

өз ишмердүүлүгүндө психолог адамдардын жеке көз караштарына, пикирлерине, моралдык ченемдерине ж.б. болгон укуктарына карата урматтоо менен мамиле жасайт. Психолог кардарлардын ар-намысын жана кадыр-баркын кемсинтүүчү же басмырлоочу аракеттерди жүзөгө ашырууга укуксуз (Кыргыз Республикасынын 2002–2010-жылдарга карата “Адам укуктары” Улуттук программасын караңыз).

1.2. Кардардын бейпилдиги жөнүндө кам көрүү

Кеңеш берүү, изилдөөлөрдү жүргүзүү, тренингдер ж.б. учурунда психолог кардарлардын бейпилдиги жөнүндө кам көрөт жана кардар үчүн жагымсыз боло турган өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүнүн кесепеттеринин алдын алууга бардык аракетин жасашы зарыл.

1.3. Психолог тарабынан манипуляциялоого, мажбурлоого жана басым көрсөтүүгө тыюу салуу

1.3.1. Психолог кардарларга көрсөткөн жардамы үчүн алардан белектерди жана кызмат көрсөтүүлөрдү кабыл албайт, анткени мындай тажрыйба жаңжалдардын олуттуу булагы катары эсептелип, кардарды пайдаланууга багытталат жана кесиптик мамилелердин наркын төмөндөтөт

1.3.2. Психолог кардарларга бардык түрдөгү кысым көрсөтүүгө жана/же бул сыяктуу кысым көрсөтүү үчүн кызматтык абалын пайдаланууга укуксуз. Каалаган адам изилдөөгө катышуудан баш

тартууга укуктуу. Эгерде психологиялык изилдөө сот тарабынан дайындалбаса, кардар аны өткөрүүдөн баш тартууга укуктуу.

1.3.3. Психолог изилдөөнүн максаттары жана ыкмалары жөнүндө маалыматты жашырып же бурмалап, изилдөө жүргүзүүгө карата мажбурлоого укуксуз. Психолог маалымат изилдөөнүн жыйынтыктарына таасирин тийгизбей турган көлөмдө анык маалыматты берүүгө жана аны берген катышуучулардын макулдугун алууга милдеттүү.

1.4. Басмырлоого тыюу салуу

өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүндө психолог Адам укуктарынын декларациясынын принциптерине таянуу менен жаш курагына, жынысына, улутуна, динине, сексуалдук багытына башка белгилерине карата басмырлоого жол бербейт.

1.5. Купуялуулук (2-принципти караңыз)

Купуялуулук кардардын жеке жашоосун жана анын психологго билдирген бардык маалыматын коргоону түшүндүрөт. Ар бир психологдун милдети – кардар жөнүндө маалыматты кардардын өзүнүн кызыкчылыгында гана пайдалануу. Кардар тарабынан билдирилген бардык маалыматтар КР мыйзамдарында жазылган учурлардан тышкары, үчүнчү жакка белгилүү болбошу керек.

1.6. Кызматтык абалын кыянаттык менен пайдаланууга тыюу салуу

Кардарлар менен иштөөдө психологдун укуктары жана милдеттери кесиптик өз алдынчалуулук принцибине негизделет жана жогорку рангдагы, ошондой эле администрациянын адистеринин чечимдеринен көз каранды болбойт. Психолог өзүнүн кесипкөй аракеттери жана чечимдери үчүн өзүнө жоопкерчилик алат. Чечимдерди кабылалууда психолог кесиптик билимин жана этикалык принциптерди гана жетекчиликке

алат жана кардарларга/студенттерге карата манипуляциялоону же кысым көрсөтүүнү жүзөгө ашыруу үчүн өзүнүн кызматтык абалын пайдаланбайт.

1.7. Кардар менен жакын мамиледе болууга тыюу салуу

Психологдор кардарлар менен кесиптик эмес алакаларды түзүүдөн алыс болушу керек. Эгерде жагдайга жараша кесиптик эмес мамилелер пайда болсо, психолог бул кардар менеништөөнү токтотуп жана аны башка адиске жөнөтүүгө милдеттүү.

1.8. Объективдүүлүк

Психологдор кесиптик мамилелер менен аныкталган чекте гана кардардын абалын аныктап жана андан ары кийгилишүүнү жүзөгө ашырат. Психологиялык отчеттор жана сунуштар объективдүү болушу керек жана валиддүү, стандартташтырылган, квалификацияланган психологиялык куралдар жана кесипкөй кынтыксыз байкоо жүргүзүү аркылуу алынган маалыматтарга карата гана болушу шарт.

1.9. Текшерүүнүн жыйынтыктарын сөзсүз талкуулоо

Текшерүүнүн жана жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары изилдөө – психолог, ассистент же автоматтык режимде, тактап айтканда, ким тарабынан жана кантип жүргүзүлгөндүгүнө карабастан, кардарларга түшүнүктүү тилде түшүндүрүлүшү керек. Жыйынтыктарды талкуулоодо кардарлардын жаш курагы, билими, баарлашуу тили ж.б. өңдүү мүнөздөмөлөрү эске алынышы керек.

Текшерүүнүн максаттары жана жыйынтыктары жөнүндөгү маалыматтар кезектеги текшерүүнүн жыйынтыктарына таасирин тийгизбегендей болуп, бирок ошол эле учурда кардарга маалымат берүү үчүн түшүнүктүү жана жетиштүү түрдө кабарланышы керек.

2-принцип: Купуялуулук

2.1. Психологиялык кеңеш берүүнүн сырларын сактоо

2.1.1. Психологиялык сыр катары кардардын жеке жашоосу менен байланыштуу, диний, саясый жана башка ишенимдерине; расалык, улуттук жана башка таандыктуулугуна; кардардын сексуалдык жана башка кызыкчылыктарына, ошондой эле ишине, психологиялык бузулуулардын тарыхына (ал болгон учурда) же кардар чечүү үчүн психологго кайрылган өзгөчө көйгөйлөргө тиешелүү бардык маалыматтар эсептелет.

2.1.2. Психолог кардар менен купуялуулук принцибин сактоо зарылчылыгын талкуулап жана психолог кардардан алган бардык маалыматтаранын макулдугусуз ачыкка чыгарылбай тургандыгы жөнүндө кардарга маалымдашы керек. Купуялуулукту талкуулоо иштин милдеттүү шарты катары кардар менен эриш-аркактын эң баштапкы баскычтарында жүргүзүлүшү керек.

2.2. Кардар жөнүндө маалыматты сактоо

2.2.1. Кардар жөнүндөгү маалымат ошол маалымат менен түздөн-түз иштеп жаткан психологдон башка эч кимге жеткиликтүү болбошу керек. Кардарлар/респонденттер жөнүндөгү маалыматтардын купуялыгы үчүн жоопкерчилик толугу менен психологго жүктөлөт.

2.2.2. Психолог отчеттордо же каалаган формадагы сессиялардын жазууларында камтылган бардык маалыматтарды мүмкүн болушунча азайтышы керек. Кардарды идентификациялоону шарттаган бардык маалыматка (аты-жөнү, иштеген жери ж.б.) код коюлушу керек. Психолог маалыматты коргоо деңгээлин жана кардар менен иштөө процессинин купуялуулугун жогорулатуу үчүн кардардан түшкөн бардык маалыматты жашыруун белги менен сакташы керек.

2.2.3. Психолог КР мыйзамдарында каралган учурларда гана кардар жөнүндөгү купуя маалыматты пайдалана алат.

2.3. Кардар жөнүндөгү маалыматтарды жарыялоо

2.3.1. Кардарды идентификациялоо мүмкүн болгон илимий басылмаларда, лекцияларда жана илимий баяндарда кардар жөнүндөгү купуя маалыматтарды пайдаланууда психолог бул маалыматтарды пайдаланууга карата кардардан кат жүзүндө уруксат алууга милдеттүү. Кардар жөнүндөгү маалыматтарды пайдаланууда психолог кардардан алынган макулдукка шилтеме бериши зарыл.

2.3.2. Психолог кардар жөнүндө купуя маалыматты кесиптик баарлашуу учурунда же кесиптештери менен кеңешүү максатында, кардарды идентификациялоодон алыс болуу үчүн инсан жана анын жеке жашоосу жөнүндө маалыматтарды бербестен, алардан кесиптик кеңеш алуу үчүн зарыл болгон көлөмдөгү гана маалыматты берүү аркылуу талкуулоого укуктуу.

3-принцип: Кесипкөйлүк жана ишбилгилик

3.1. Билимдин зарыл деңгээли

КР билим берүү стандарттарында каралган «психология» адистиги боюнча кесиптик теориялык университеттик билимге ээ адис, ошондой эле белгиленген тартипте психология илиминин тармактары жана адистиктери боюнча илимдин кандидаты окумуштуулук даражасы ыйгарылган адам психолог деп аталат.

3.2. Жеке кесиптик мүмкүнчүлүктөрдү баалоо

Психолог жеке кесиптик мүмкүнчүлүктөрүнүн деңгээлин билип, өз билиминин жана жөндөмүнүн деңгээлин ар бир конкреттүү кырдаалда кесиптик талаптар менен салыштырып жана иш ыкмаларын тандоого карата жоопкерчиликтүү мамиле кылышы керек.

Психолог өз ишбилгилигинин чөйрөсүнө кирбеген окуялар менен иштөөдө жоопкерчиликти түшүнүп жана мындай кырдаалда кийлигишүүдөн баш тартышы керек. Эгерде кардардын талабы психологдун ишбилгилигинен тышкары болсо, анда ал кардарды бул чөйрөдө ишбилги адиске жөнөтүшү керек (5.03-пунктту караңыз).

3.3. Кесиптик уюм жана адистердин биргелешкен иш аракеттери¹.

Психологдордун кесиптик уюму:

¹ Психологдор тарабынан жөнгө салуучу жана жөнгө салынуучу орган катары кесиптик ассоциация түзүлүшү керектиги болжолдонот. Бул орган кодексте берилген принциптердин негизинде түзүлөт. Ассоциация КРда психологдордун ишмердүүлүгүн тастыктоо укугуна ээ болот. Ассоциация тарабынан берилген сертификат психологдун кесиптик ишмердүүлүгүн жүзөгө ашыруу үчүн зарыл документ болуп саналаары пландаштырылууда. Сертификатты алуу үчүн шарт катары кесипкөй жарамдуулугуна карата сынактан өтүү каралат, ал ассоциациянын ишмердүүлүгүнүн алкагында өткөрүлөт.

- адистердин ортосунда тажрыйба алмашууну шарттайт
- психологдордун ишмердүүлүгүн жөнгө салат
- коомчулуктун корпоративдик рухун калыптандырат
- коомчулук менен байланышты жүзөгө ашырат
- маалыматтык-агартуучулук иштерди жүргүзөт
- кесиптик жактан күйүп кетүүнү алдын алууну жүзөгө ашырат
- кесиптик коомчулуктун мүчөлөрүнүн адистигин жогорулатууга мүмкүнчүлүк берет

Адис-психологдордун ортосундагы кесиптик баарлашууну кесиптик жөндөмүн жогорулатуунун жана көрсөтүлгөн кызматтардын сапатын жакшыртуунун негизги каражаты катары эсептөөгө болот. Кесиптик уюмдун башкы милдети КРда психологиялык билим берүүнүн стандарттарын жөнгө салуу жана адис-психологдорго сертификат берүү болушу керек. Кесиптик уюмдун милдеттерине коомчулук менен байланыш түзүү, маалыматтык-агартуу иштерин өткөрүү, ошондой эле психологдордун ишин үгүттөө, анын ачыктыгын жана айкындуулугун камсыздоо кирет.

3.4. Этикалык кодексти билүү

Бул Кодекс ар бир психолог таанышып чыга турган документ болуп саналат. Кодексти билүү теориялык даярдык жана психологдун кесипкөй ишмердүүлүгүн жүзөгө ашыруу үчүн зарыл шарт болуп эсептелет. Кодекстен тышкары, психолог этикалык маселелерге байланыштуу жана өзүнүн ишине карата колдонулуучу башка жоболор менен да тааныш болушу керек.

Этикалык ченемдерди билбегендик, түшүнбөгөндүк же адашуу этикага жат жүрүм-турумду актоо катары каралбашы эмес.

4-принцип: Жоопкерчилик

4.1. Чечимдер, иштин жыйынтыктары жана мүмкүн болуучу кесепеттер үчүн жоопкерчилик

4.1.1. Психолог өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүндө өзүнүн билимин жана тажрыйбасын жетекчиликке алат, алардын негизинде ал өз алдынча чечим кабыл алат жана алар үчүн жеке жоопкерчилик тартат. Психологиялык жардам көрсөтүү жөнүндө чечим кабыл алууда, психолог тандалып алынган жана пайдаланылган кийлигишүүлөрдүн кесепеттери үчүн жоопкерчилик тартат.

4.1.2. Кеңеш берүү учурунда шектүү жана талаш кырдаал пайда болгондо психолог тийиштүү чөйрөнүн экспертине жардам сурап кайрылып жана берилген сунуштарды эске алышы керек. Эгерде психологдун адистиги конкреттүү учурда кеңеш берүү үчүн анын кесиптик ишбилгилигинин деңгээли жетиштүү деп эсептегенге мүмкүнчүлүк бербеген учурда, психолог кардарды ишбилги адиске жөнөтүүгө милдеттүү.

4.1.3. Психолог жардам индивиддерге зыян алып келип же мыйзамдуу кызыкчылыктарына каршы пайдаланылышы мүмкүн экенине ишенимдүү болсо, ал кийлигишүүдөн баш тартууга милдеттүү. Психолог өз ишмердүүлүгүнүн бардык чөйрөсүндө биринчи кезекте, кардардын бейпилдиги жөнүндө кам көрөт жана ага зыян келтирүүчү иштин жыйынтыктарын пайдаланбайт.

4.2. Кардарлардын маалымдуулугу

Кардар кийлигишүүлөрдүн максаты, өз ара аракеттенүүнүн формалары, төлөмдүн өлчөмү, ошондой эле кардардан алынган маалыматты пайдалануу жана анын купуялуулук деңгээли, кийлигишүүлөрдүн натыйжасыздыгы жана жүргүзүлгөн иштин

алда канча мүмкүн болуучу кесепеттери жөнүндө кабардар болушу милдеттүү. Жаңжалдуу кырдаалдан алыс болуш үчүн психологдорго иштин эң баштапкы баскычтарында алдыда болуучу консультациялар жөнүндө кардарлардын бардык суроолоруна жооп берүү сунушталат.

4.3. Кардардын жоопкерчилиги

Терапевтикалык иштер башталганга чейин психолог кардарга психологиялык кеңеш берүү учурунда, психологго берилген бардык маалыматтын ишенимдүүлүгү жана тууралыгы үчүн, кардардын жоопкерчилиги жөнүндө маалымат берүүгө милдеттүү. Эгерде кардар аныкталбаган маалымат берсе, ал маалымат кеңеш берүү үчүн маанилүү болуп эсептелген учурда, анын жыйынтыктары үчүн жоопкерчиликке тартылбайт.

4.4. Ыктыярдуу макулдук

4.4.1. Текшерүү, кеңеш берүү же изилдөө жүргүзүүнүн алдында психолог кардардан макулдук алышы керек. Маалымдуу макулдук кардар ишке жарамдуу болуп туруп, текшерүүнүн/консультациянын жүрүшүндө пайдаланылган бардык процедураларга байланыштуу, толук жооп берген маалыматты алгандыгын жана психолог/изилдөөчү тарабынан кысым көрсөтүүсүз же ынандыруусуз аларды жүргүзүүгө карата макулдугун бергендигин түшүндүрөт.

4.4.2. Кардардын ыктыярдуу макулдугун тастыктаган психолог менен кардардын ортосундагы макулдашуу кесиптик коомчулукта белгиленген талаптарга ылайык таризделиши керек, муну менен катар бардык маалыматтар кардар үчүн түшүнүктүү тилде баяндалышы керек. Психолог макулдук качан, кантип жана кимден алынгандыгын каттоого алышы зарыл.

4.4.3. Кардар маалымдуу макулдук бере албаган учурларда

психологдор мыйгамга ылайык, кардар үчүн жоопкерчилик тарта турган адамдардан уруксат алууга милдеттүү (4.2 жана 4.4-пункттарды караңыз). Буга кошумча психолог-консультанттар ишке жарамсыз кардарлардын психикалык абалын, инсандык жана башка өзгөчөлүктөрүн, ышкысын жана кызыкчылыктарын эске алуу менен жүргүзүлүп жаткан кийлигишүүлөр жөнүндө маалымат берет.

4.5. Психологдун ишмердүүлүгүн көзөмөлдөөчү уюмдардын алдындагы жоопкерчилик

Психолог коомдун, өзү иштеген уюмдун жана кесиптик коомчулуктун алдындагы өзүнүн кесиптик жана илимий жоопкерчилиги жөнүндө билет. Психолог жүрүм-турумдун кесиптик стандарттарын карманат жана этикалык стандарттарга ылайык келбеген жүрүм-турум учурларын кароого катышат. Психолог кесиптештеринин илимий жана кесиптик жүрүм-турумунун коомчулукта кабыл алынган этикалык ченемдерге ылайык келишине кайдыгер карабайт.

4.6. Тест жана башка кесиптик материалдарды таратуу жоопкерчилиги

Психолог ыкмаларды колдонуу боюнча материалдар берилиши мүмкүн болгон адистердин чөйрөсүн аныктоо үчүн жооп берет. Психологиялык ыкмаларды пайдаланууга карата, кесиптик кызыкчылыктары ыкмаларды пайдаланууну кепилдеген жана квалификациясы алынган жыйынтыктарды кесиптик чечмелөөгө мүмкүнчүлүк берген адамдар тарабынан чектелиши керек.

4.7. Изилдөөлөрдү жүргүзүү

4.7.1. Психологдун изилдөө долбоорун жүзөгө ашыруу чечими анын болжолдонгон илимий жана социалдык кесепеттери үчүн,

анын ичинде изилдөөгө түз же кыйыр катышкан адамдарга, топторго жана уюмдарга карата таасири, ошондой эле анын натыйжасы, мисалы, илимий психологиянын коомдук пикирге жана социалдык баалуулуктар жөнүндөгү түшүнүктөргө карата таасири үчүн анын жоопкерчилигин талап кылат.

4.7.2. Психолог колдонуудагы мыйзамдарга жана психологиялык ишмердүүлүктү жүргүзүүгө карата кесиптик талаптарга ылайык изилдөөнү пландайт жана жүргүзөт.

4.8. Башка адистер менен өз ара мамилени жөнгө салуу

Психологдун иши башка адистерди, айрыкча психология менен жакын чөйрөлөрдөгү адистерге карата сый-урматка негизделген.

Психологиялык текшерүүнүн же кийлигишүүнүн кызыкчылыктары башка чөйрөнүн адистери менен тыгыз кызматташууну талап кылган учурда, психологдор өз ара мамилени камсыздап жана колдоого алышы керек.

5-принцип: Чынчылдык

5.1. Бийликти жана кысым көрсөтүүнү пайдалануу

Психолог өзү үчүн да, ошондой эле үчүнчү жак үчүн да пайда табуу же артыкчылыктарга ээ болуу максатында кардарга карата, кесибине байланыштуун бийлигин же артыкчылыгын пайдаланбашы керек (1.6-пунктту караңыз).

5.2. Манипуляция

Психолог кардарга карата манипуляцияны колдонбошу керек (1-принципти караңыз).

5.3. Кийлигишүүдөн баш тартуу

Психологдор кийлигишүүдөн төмөндөгү учурларда баш тартышы керек, эгерде:

- а) алардын жардамы кардардын кызыкчылыгына зыян келтирүү үчүн пайдаланылса (1.2 жана 4.1-пункттарды караңыз);
- б) алардын кызматтары жарнамалык же коммерциялык кампания үчүн талап кылынса;

Психологдун кызматы жарнамалык же коммерциялык кампания үчүн талап кылынган учурда ал маалыматтын аныктыгын камсыздоо жана индивиддердин кызыкчылыктарын коргоо максатында гана кызматташуусу керек.

Клиникалык психологдордун өзүн же дарылоонун кандайдыр бир ыкмасын жарнамалап уюштуруусуна тыюу салынат. Ошондой эле аларга дарылоо ийгиликтүү болбой калган учурда, акчасын кайтарып берүүгө убада кылууну жарыялоого тыюу салынат.

в) ишбилгиликдеңгээликийлигишүүлөрдүннатыйжалуулугуна ишенимдүү болууну шарттабайт;

Психолог билими, адистигин жогорулатуу формалары жана тийиштүү кесиптик тажрыйбасы менен аныктала турган өзүнүн ишбилгилигинин чегинде гана кесиптик ишмердүүлүк менен алектене алат. Психолог жогорудагы сактоого мүмкүн болгон иштерди гана аткарууну колго алат.

Жардамдын башка кызматтары жеткиликтүү болбой, кардарга шашылыш психологиялык жардам көрсөтүү зарыл болгон өзгөчө кырдаалдарда психолог бул жардамды көрсөтө алат. Психолог мындай кырдаалда өз жоопкерчилигин түшүнүү менен иш аракеттеринде кардардын кызыкчылыктарын гана жетекчиликке алышы зарыл.

г) кеңеш берүүдө коюлган максат ишке ашырылды;

Психолог белгилүү убакыт аралыгында жеткиликтүү ыкмаларды жана каражаттарды колдонуу менен максатына жетишилген учурда, ошондой эле ага жетүүгө мүмкүн болбогон ишин дароо токтотууга жана маалыматты жашыруу же алдоо ыкмалары менен анын мөөнөтүн узартпоого аракет кылышы керек.

д) психологиялык көз карандылык калыптанат.

Психолог кардар менен андан ары иштөө жыйынтык бербей, болгону консультацияларга карата психологиялык көз карандылыккүчөпжаназыян алыпкелээри таасын болгон учурда кийлигишүүнү токтотуу жана/же жардамдын альтернативдүү булагына бериши керек, муну менен катар башка адистер менен кызматташуу аркылуу башка адиске өткөрүп берүүнү жеңилдетип жана үзгүлтүксүз дарылоону камсыздоо керек.

6-принцип: Академиялык жана изилдөө этикасы²

6.1. Маалымдуу макулдук (сүрөттөөнү 4.4-п. караңыз)

Маалымдуу макулдук психологдун, изилдөө жүргүзүп жаткан уюмдун же катышуучунун каалоосуна жараша, оозеки формада же респондент тарабынан маалымдуу макулдукка кол коюлган түрдө алынышы мүмкүн. Ыктыярдуу макулдукту алуу процессинде респонденттерге төмөндөгү маалыматтарды берүү керек:

- а) изилдөөнүн максаттары, жүргүзүү процедуралары жана изилдөөгө катышуу үчүн зарыл убакыт;
- б) катышуу менен байланыштуу мүмкүн болуучу тобокелдер;
- в) каалаган убакта изилдөөгө катышуудан баш тартуу мүмкүнчүлүгү;
- г) анык маалыматты берүү үчүн жоопкерчилик;
- д) катышуунун жашыруундуулугу жана респондент берген маалыматтын купуялуулугу;
- е) изилдөө жүргүзүү процедуралары, ошондой эле алдын ала жыйынтыктарга байланыштуу суроолор менен кайрылууга боло турган адамдын байланыш маалыматы.

6.2. Изилдөөдөгү алдамчылык. Изилдөө учурунда анык маалыматтар жоопторго таасирин тийгизип жана жыйынтыктарды бурмалашы мүмкүн болгон учурлардан тышкары, жалган маалыматтарды берүүдөн алыс болуу керек. Эгерде респондент жалган маалымат алган болсо, изилдөө аяктагандан кийин дароо эле же

² Америка Психология Ассоциациясынын жана Канада Психология Ассоциациясынын этикалык кодекстеринен алынып, шартка ийкемдештирилген.

маалыматтарды топтоо процедураларынан кийин, изилдөөнүн чыныгы максаттары жөнүндө кабардар кылуу зарыл.

6.3. Изилдөөнүн жыйынтыктары. Изилдөө аяктаган соң, анын катышуучулары изилдөөнүн чыныгы максаттары, процедуралары жөнүндө, ошондой эле изилдөөлөрдүн жыйынтыктары жана корутундулары жөнүндө билүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек.

6.4. Жыйынтыктарды бурмалоо. Психолог ишенимдүү маалыматты пайдалануу үчүн объективдүү жана жоопкерчиликтүү болуп, респонденттердин жоопторун жана изилдөөнүн жыйынтыктарын бурмалабашы керек.

6.5. Плагиат. Пайдаланылган башка изилдөөчүлөрдүн эмгектерине карата шилтеменин жоктугу плагиат, башкача айтканда башкалардын идеяларына жана эмгектерине ээлик кылуу болуп эсептелет. Башка авторлор иштеп чыккан адабияттарды, тест материалдарын, сүрөттөрдү пайдаланууда булак жөнүндө маалымат берүү зарыл.

Корутунду

Талаш этикалык маселелерди чечүү үчүн курамы КР психологдорунун кесиптик уюму тарабынан аныкталган этикалык комиссия түзүлөт, иш процессинин жүрүшүндө адис кырдаалдын бөтөнчөлүгү, маданий өзгөчөлүктөрүн жана өзүнүн кийлигишүүсүнүн натыйжаларын эске алат. Кесиптик жүрүм-турумга байланыштуу чечим кабыл алуу процессинде психолог КР колдонуудагы мыйзамдарына негизделген жана толуктаган эрежелер жыйындысы катары бул Этикалык кодексти эске алуусу абзел.

Психологдор өзүнүн кесиптик көз карандысыздыгына жана ушул кодекс менен белгиленген укуктарга жана милдеттерге ылайык, өз милдеттерин мыйзамдуу жүзөгө ашырууда кездешкен чектөөлөрдүн же тоскоолдуктардын бардык түрүн четке кага алат.

Укуктук документтерге шилтемелер

Кыргыз Республикасынын Конституциясы
http://www.gov.kg/?page_id=263

Кыргыз Республикасынын 2002-2010-жылдарга карата “Адам укуктары” улуттук программасы
http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000827179

БУУнун Адам укуктарынын жалпы декларациясы
<http://www.un.org/ru/documents/udbr/>

Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктешигинин Адам укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндө конвенциясы
http://www.mvd.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=94:2009-08-10-08-54-32&catid=20:2009-08-07-12-47-43&Itemid=44&lang=kg

Психологдордун этикалык принциптери жана Америка психологиялык ассоциациясынын жүрүм-турум кодекси (Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct, American Psychological Association)
<http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>

Эл аралык психология союзунун Психологдор үчүн этикалык принциптердин дүйнөлүк декларациясы (Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists, International Union of Psychological Science)
<http://www.am.org/iupsys/resources/ethics/univdecl2008.pdf>

Британ психологдор коомунун этика жана жүрүм-турум кодекси (Code of Ethics and Conduct, British Psychological Society)
http://www.bps.org.uk/system/files/documents/code_of_ethics_and_conduct.pdf

Канада психологиялык ассоциациясынын психологдору үчүн Канадалык этика кодекси (Canadian Code of Ethics for Psychologists, Canadian Psychological Association)
<http://www.cpa.ca/cpasite/userfiles/Documents/Canadian%20Code%20of%20Ethics%20for%20Psycho.pdf>

1-тиркеме. Кыргызстандын психологдорунун Этикалык кодексин түзүү тарыхы

Кыргызстандын психологдорунун Этикалык кодексин иштеп чыгуу идеясы 2005-жылы БААУ Психология факультетинин профессордук-окутуучу курамы тарабынан коюлган. Кодекс Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын университеттеринин психология факультеттеринин окутуучуларынын, психологдордун, аспиранттардын жана студенттердин биргелешкен аракети менен иштелип чыккан. Долбоордун кеңешчиси – Бостондогу Массачусетс университетинин Психологиялык кеңеш берүү жана педагогикалык психология факультетинин профессору, психология илимдеринин доктору Шэрон Хорне.

Кыргызстандын психологдорунун Этикалык кодекси Америка, Канада, Улуу Британия, Россия өңдүү өлкөлөрдүн колдонуудагы кодекстеринин негизинде, ошондой эле Кыргыз Республикасынын 2002–2010-жылдарга карата Адам укуктары боюнча улуттук программасынын жана БУУнун Адам укуктары боюнча жалпы декларациясынын негизинде түзүлгөн.

2005-жылдан 2013-жылга чейин этикалык кодексти иштеп чыгууга психология коомчулугунун мүчөлөрү – университеттердин окутуучулары, изилдөөчүлөр, психологиялык жардам көрсөтүүчү мекемелердин өкүлдөрү, психологиялык саламаттык чөйрөсүндөгү башка адистер тартылды.

Бир нече тегерек үстөлдөрдү өткөргөндөн кийин коомчулук тарабынан кодексин алгачкы долбоору иштелип чыгып, 2011-жылы Кыргызстанда иштеген психологдордон кошумча түшүндүрмөлөрдү алуу максатында, БААУ академиялык кабарчысында жана www.epicenter.kg вебсайтында жарыяланган. Кодексти иштеп чыгуу процессине эксперттер тарабынан кеңеш берүү жана иш жүргүзүп жаткан адис психологдор менен фокус-топтор катышты.

2-тиркеме. Кыргызстандын Психологдор коомчулугу

Кыргызстандын Психологдор коомчулугунун курамы жеке жана мамлекеттик окуу жайларынын психология факультеттеринин өкүлдөрүнөн, иш жүргүзүп жаткан психологдордон, психология чөйрөсүндөгү изилдөөчүлөрдөн, ошондой эле психологиялык кызмат көрсөткөн өкмөттүк эмес уюмдардан түзүлгөн.

Төмөндө Этикалык кодексти иштеп чыгууга талкууга жана бекитүүгө катышкан жана Кыргызстандын Психологдор коомчулугун түзгөн уюмдардын тизмеси сунушталат:

- Борбордук Азиядагы Америка Университети, Психология кафедрасы
- Кыргыз-Россия Славян Университети, Психология кафедрасы
- Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, Психология кафедрасы
- И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, Психология кафедрасы
- К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети, Психология кафедрасы
- «Акме» студиясы
- «Келечек+» үй-бүлөгө жана балдарга жардам көрсөтүү борбору
- «Азаттык үнү» коомдук фондунун алдындагы кыйноолордун курмандыктарын реабилитациялоо борбору
- ПсихоТехнологиялар Борбору тренингдик-консалтинг компаниясы
- «Help the Children-SKD» коомдук кайрымдуулук фонду
- «Репродуктивдик саламаттык боюнча альянс» коомдук бирикмеси
- «Альтернативаларды өркүндөтүү» коомдук бирикмеси
- «СанРей» коомдук бирикмеси
- «Жаштардын укук коргоо тобу» коомдук бирикмеси
- Жаштардын «Лидер» волонтердук уюму
- Кыргызстан аялдар конгресси
- «Психологиялык кызматтарды көрсөтүү» ЖИ
- «Дар» медициналык борбору

